

CSUKÓDÓ ZSILIPEK (I.)

AMIKOR MEGFOLYIK A FESTÉK

BORDÁS GYÓZŐ

A lámpákat takarékosági okokból nem volt szabad meggyújtani, de azt a holdfényben is láttam, hogy a hó már meg-megcsillant a cukorgyári park fenyőfáin. Apám ekkor már aludt a kocsin, így azt sem vette észre, hogy városunk névtábláját kicserélték.

Jó meleg lehetett anyám nagy fekete kendője alatt, ahova torzonborz, szakállas fejét bújtatta. A szomszéd községből hoztuk haza, akkor szabadult a fogságból. Zomborba érkezett a különítmény. Első dolga apámnak az volt, hogy a borbélynál rendbe tetesse magát. Amikor a tükkör elé lépett, hirtelen oldalra húzódott, hogy maga elé engedje azt a még szerencsétlenebbet, azt a madárijesztő kinézésűt. Senki sem állt mögötte. A borbély persze kitessékelte, mert egy fityingje sem volt. Gyalog ment tovább.

– Te, Pepi, tudod, hogy Albertunknak éppen ma van a tizenkettedik születésnapja? – kérdezte tőle anyám.

Honnan tudta volna? Csak megfogott, és megszorított. Keze hideg volt és cserepes.

– Karácsonyra szépen rendbe jössz, meglátod – vigasztalta anyám, nekem meg az jutott eszembe, nyilván nem igaz, amit az iskolában akkor hallottam először, hogy nem a Jézuska hozza. . .

Szentestére készülődött a család. Délután apám a műtermében volt. Azt hittem, újra elkezdett festeni. Nyilván alig várta, hogy ismét kézbe vehesse az ecsetet. Erről beszélt Weis úrnak, a cukorgyár igazgatójának is, amikor délelőtt meglátogatta, és egy csomagot adott át neki. Anyám éppen ekkor akasztott ki egy megtisztított tyúkot fagyni a szárítókötélre.

Belopakodtam a műtermébe, és láttam, cégtáblát fest, írja ki a betűket. ФОТОГРАФ, ezzel a szóval bíbelődött, mert sehogy sem akart úgy sikeredni az Ф betű, ahogyan ő szerette volna. Bosszankodott, hogy reumás csuklójának nem akar engedelmeskedni az ellipszis, amit egy függőleges vonal szel át. Pedig ott volt mellette a Jovanović prótától kölcsönkért cirill betűs Újszövetség, amelynek címében ugyan nem volt ilyen jel, de alatta ugyancsak nyomtatottan ott állt a fordító neve, ВУК СТЕФ. КАРАЏИЋ. Apám ennek a rövidített vezetéknevnek az utolsó betűjét használta mintának. A magyar meg a német szöveg már kész volt. Azért sietett a munkával, mert karácsony napjára az új cégtáblának kint kellett lennie. Ezt is Weis úr mondta neki, meg azt is, hogy a gimnáziumban, ahol elsős voltam akkor, úgy határoztak, a karácsonyt most ünneplő gyerekek otthon maradhatnak. Akkor még nem értettem, hogyan létezhet két naptár.

– Az idén nem lesz karácsonyfánk – mondta anyám –, de nem baj, fontos, hogy apa végre itthon van. Ő is fényképész lesz, mint én.

De ő festő marad, gondoltam, mert minden kész betűje akasztófára emlékeztetett, lelkébe nyilván örök időkre beácsolták a bitófákat.

Este gesztenyével töltött pulykát ettünk, ez volt a csomagban, amit Weis úr hozott. Apám ennek fejében egy képet akart adni neki, de ő nem fogadta el, azt mondta, majd máskor. Csak tisztelettel tudok gondolni rá.

Nyitott kandallónkban már égett a tűz, amikor anyám harmadszor is megemlítette a karácsonyfát. Apám csak hallgatott. Mielőtt elindultunk az éjféli misére, apám azt mondta, mi csak menjünk, ő majd jön utánunk.

Már egy órával a mise előtt ott voltunk. A templom tele volt feketébe öltözött asszonnyal. A Rózsafüzért imádkozták hangosan, úgy morajlott a templom, akár a front. Aztán egy pillanatban az előimádkozó Rézi néni hangja elcsuklott. Erre az egész templom zokogni kezdett. Az ura nem jött haza. Éreztem, hogy párasodik a templom hideg levegője. Valami különös gőznek a szaga csapta meg az orrom.

Mi, gyerekek az első padosor előtt álltunk. Templomi illetlenséggel fordultam hátra, és láttam, anyám szeme is párás. A templomban meg köd volt. Erre az én szemem is könnybe lábadt, s amint újból az oltár felé fordultam, határozottan láttam, hogy Jézus is sír fönt az oltárképen. Félttem, hogy megfolyik a festék az arcán, és akkor apám újrifestheti. Mert ő készítette ezt az oltárképet is.

Hazafelé menet meg sem mertem neki mondani, mit láttam.

Otthon a szobában viszont karácsonyfa állt. Túlevelein még csillogtak az apró vízcseppek. Mintha csak szabályosan föl lett volna díszítve, pedig egy gömb sem volt rajta, és angyalhaj sem.

Alatta egy láda narancs. Föl sem tudtam emelni.

Karácsony napján csendőrök jöttek apámért. Elvitték. Azt hittem, mert még nem volt kint a cégtábla. De nem. A karácsonyfa miatt. Feljelentés érkezett ellene. A cukorgyári portás éjfél után találkozott Witchmannel, a kaszinó csaplárosával, és elmesélte, mit látott. Még mielőtt kihallgatták volna, Weis igazgató szólt oda: ő engedélyezte, természetesen.

A narancsot még meg sem ettük, amikor a faskamrában a szén mögé dugva megtaláltam a láda fedelét. A feladó apám szarajevói barátja, Izet Bećirpašić bankigazgató volt, de a küldemény Dubrovnikból érkezett. A földadás napja is pontosan látszott: 18. XII 918.

Bár a dátumokhoz kitűnő memóriám volt, ezt talán meg sem jegyzem, ha nem éppen akkor lép be apám. Vissza is akartam dugni a fedellet a rejtekhelyére, de apám nem engedte. Odajött, és ujjával a dátumra bökött.

– Látod, ez a változás egyik jele – mondta.

Eszembe jutott városunk megváltoztatott névtáblája.

De ekkor még a fordulatnak én más kézzelfogható jelét nem tapasztaltam. Csak az tűnt föl, hogy esténként házunkban megsaporodtak a vendégek, vagy ha nem hozzánk jöttek, hát mi tettük tiszteletünket apám barátainál. Mondta is egyszer Witchmann, a csapláros, hogy a kaszinót most már akár be is lehetne zárni. Apám nem válaszolt neki, úgy mentünk tovább, mintha nem is ismernénk. Hogy miért nem a kaszinóban gyülekeztek, fogalmam sem volt, de azt hallottam a nappaliból kiszűrődő beszélgetésekből, hogy az most nem alkalmas hely. Csak később derítettem ki a dolgot: a csapláros besúgó lett. Apámék számára ez akkor vált egyértelművé, amikor Witchmann a vezetőség tudta nélkül ajándékozta oda az új községbeli embereknek a faragott lábú nagy biliárdasztalt a huszontét elefántcsont golyóval, nyolc dákóval és egyéb kellékeivel. Merthogy arra most már ott nem lesz szükség. Ezért meneszteni akarták, de a hatóság nem engedélyezte.

A változást, mondom, akkor apám viselkedésében láttam. Ha egyedül voltunk otthon, céltalanul járt-kelt a házban, mint aki sohasem tudja, mit kezdjen magával. Mintha mindig összekeverte volna az ajtókat, mert amikor a fürdőszobaajtón nyitott be, gyorsan becsukta, és a konyhába távozott, amikor meg a nappali kilincset nyomta le, hirtelen elen-

gedte, és a műterembe ment. Sűrűn megtorpant, s ilyenkor mélyen teljesítva magát levegővel, aztán furcsán forgatta a nyakát, mintha csak csomót akart volna kötni rajta, hogy elzárja a légutakat a kiáramolni készülő levegő elől, aztán meg tétován indult tovább, mint valami golyvás páva. Nekem olyan kótyagosnak is tűnt, pedig inni nem ivott, nem is volt mit. A pávával való hasonlóság meg onnan jutott eszembe, hogy a háború alatt láttam golyvás pávákat a cukorgyári kertben. Volt időm megfigyelni őket, mert anyám rendszeresen magával vitt Weis úrékhoz, ahol reklámfotókat készített a pesti és a bécsi lapoknak. S ezekhez a fényképekhez én voltam a modell. Az én mosolyom adta el a süveg- meg a kockacukrot a fővárosi boltokban. Micsoda boldog voltam, amikor a Tolnai Világlapjában, számomra úgy tűnt, életnagyságban jelentem meg, de valójában is egy egész újságoldal. Úgy nyaltam a süvegcsukor hegyét, mint a fagyaltot.

Egyszer meg egy kockacukorból kirakott makettet tartottam a kezemben, s alatta ott állt a fölirat: „Kossuth szekrénye cukorból – minden hazaszeretőnek!”

Nyilván vásárolhatták a pestiek e dísztárgynak is beillő nyalánkságot, mert egyszer, amint éppen a pávákat néztem, Weis úr odajött, megveregette a vállam, és azt mondta: „Százezreket ér a te mosolyod!” És én ettől olyan boldog voltam, hogy egész éjjel nem tudtam elaludni. Arról ábrándoztam, hogy egyszer magam fogom elkészíteni a gyár makettjét. Ki is gondoltam, hogy erre a legalkalmasabb hely gimnáziumunk nagy tornaterme lenne, hadd járjon csodájára a világ, vagy ha nem, hát anyám fotói révén kerüljön bele a világ minden újságába. És mert apám mintájára már szobrászkodtam is, agyagból gyúrtam mindenféle állatokat és madarakat, arra gondoltam, a kemény süvegcsukorból kifraghatnám Weis úr szobrát is. Valami színes szobrot képzeltem oda a hosszú, kéményes, sokablakos gyári ház hasonmása elé, hogy Weis úr arca azon is pirosposzsgás legyen, mint a valóságban, és ne hóka, akár a cukor.

Ezt a cukrosszekrénykét én sokáig ereklyeként őriztem, de aztán belesett a moly. Emlékét azonban azóta is magamban hordom. Hasonmása volt ugyanis Székely igazgató úrék szekrényének. Emlékszem, miután elkészült az első makett, ő is kijött a gyárba, és gondosan megvizsgálta, aztán még mértéket is vett, hogy kiszámítsa, arányban van-e az eredetivel. Már hogyne lett volna, amikor mérnökök tervezték, s ők felügyeltek az összeállításánál is. Ekkoriban került a gyárhoz Béládi mérnök, s neki mesélte Székely igazgató, hogy a turini gyászeseemény

után az urak abban állapodtak meg, hogy Kossuth összes holmiját Budapestre szállítják, mert úgy vélték, a Legnagyobb Magyar tulajdonát képező tárgyak között alig akadhat egy is, amit becses ereklyeként ne tisztelne minden hű fia a hazának.

– Sok mindent szét is osztogattak – mesélte tovább a mérnöknek –, a Nemzeti Múzeumnak, valamint a budapesti 1848–49-i, az aradi és a kolozsvári ereklyemúzeumok között. Ami pedig megmaradt, elárverezték. – Én vettem meg ezt a szekrényt – mondta méltóságteljesen –, amire olyan katonásan húzta ki magát, mintha maga a kormányzó előtt állt volna. – Lemértem, két és fél méter magas, egy nyolcvanöt széles, alul egy húsz mély.

Ennek a szekrénynek a nyolcadrészére kicsinyített mását tartottam a kezemben, előkés rövidnadrágban, zsabós selyemingben, s mosolyogtam öntudatosan, mint akinek más dolga sincs a világon, csak hogy cukorral édesítve magát, egyszer olyan nagy és bölcs legyek, mint a szekrénynek az egykori tulajdonosa. Úgy látszik, apámtól némi színészi hajlamot is örököltem.

Még nem is mondtam, hogy ennek a kis szekrénykének az eredetijét is sokszor megcsodáltam, mert az igazgató barátja volt apámnak. Az ajtózati domborműve tetszett nekem leginkább. Azok a fák meg a tekerő kígyók, amelyek a paradicsomot ábrázolták, de nyilván a kiűzetés utáni időszakot, mert Ádám és Éva alakja nem volt rajta.

– Ötszáz forintot adtam érte – mondta egyszer Székely igazgató, de én nem éreztem ennek a pénznek a súlyát, s azt sem, miért kell ezzel dicsekedni. Anyám magyarázta meg, hogy az igazgató úrnak egy egész évi fizetését tette ki.

– És akkor egész évben nem ettek? – kérdeztem vissza gyermeki naivitással, mire anyám megmagyarázta, hogy azt nem a fizetéséből, hanem apai örökségéből vette.

Székelyék szalonját el is neveztem Kossuth-szobának, s ha beleültem a párnázott sarokpadba, amelynek felső díszlámpájában apám hat beüvegezett akvarellje volt, vagy belenéztem a szép nagyítótükrükbe, amelyben aztán én is meg a szekrény is még óriásibbnak tűntem, úgy éreztem, mintha Napóleon lennék, akiről éppen abban az időben tanultunk a gimnáziumban. Hogy miért nem Kossuth, akihez már csak e szekrény révén is jóval több közöm volt? Azért, mert történelemóráin Székely tanár úr Napóleonról a legnagyobbaknak kijáró, míg Kossuthról a személyes tiszteletadás hangján beszélt. S még egy oka volt ennek. Egyszer egy fényképet is mutatott, de mert ujjával előbb bökött oda,

ahol ő és Wagner feszelgett, kezükben keménykalappal, talpig feketében, s csak azután mutatott a számomra sokkal több izgalmat rejtő nyolcfogatos gyászhintóra, amely a gyászhuszárok kordonja között haladt, megéreztem, hogy számára személyes jelenlétének a hangsúlyozása fontosabb volt magánál az eseménynél: Kossuth pesti temetésénél. Mert anyámtól megtanultam, hogy a jelentős fényképeknek a hátlapja is sokszor majdnem ugyanolyan dokumentumértékű, mint maga a kép, meg is fordítottam. De a hátlapról csak egy tintaceruzával fölírt dátumot olvashattam el: 1849. március 31.

Otthon anyámnak ezt is elmeséltem, amire azt mondta – s nyilván ezért véstem emlékezetembe ezt a dátumot –, hogy éppen ezen a napon ismerte meg apámat. Palánkáról biciklizett át ide, hogy valami munka után nézzen. A selyemgyárban tervezői állást keresett, ahol anyám már akkor is reklámképeket fényképezett.

– Ezeket az erdőszéli szarvasokat nyomtatják erre a szép selyemre, ahelyett hogy itteni virágokat, madarakat, meg, mondjuk, fűzfákat tenéne rá. Rózsát vagy tulipánt inkább, mint ezt, mondta apám a selyemgyár igazgatójának, mire az mélységesen megbántódva válaszolta:

– Hát rajzoljon különbet, ha tud.

Apám meg nem volt rest, egy ültében készített is olyan margarétákat, tatógókat, rózscsokrot, tulipánmintát, még vörösbegyet is, hogy már az elég lett volna ajánlólevélnek, sőt néhány vonallal vázolta az igazgató portréját is. Nyakába még egy rózsamintás nyakkendőt is biggyesztett, ami aztán annyira megtetszett neki, hogy egyből felkínálta apámnak az állást. Nem is ment többé vissza Palánkára, csak vendégségbe. Igaz, nemegyszer hallottam tőle, hogy sokáig töprengett, itt maradjon-e, ebben az akkor még poros, éppen csak kivakaródzni kívánczó faluban, vagy menjen vissza.

– A palánkai Dunánál nincs szebb – mondogatta később is. – Határváros, ahova a híreket úgy hozták, mint az itteni piacra a körtét meg az almát. Jöttek a csodálatos hajókkal a hírek is, keletről és északról egyaránt, s tájékozottabbak voltak arrafelé az emberek a világ dolgaiban, mint a fővárosiak, akik mindent az újságokból olvastak ki, amelyek tele voltak hazugsággal.

Tény, hogy a biciklit is, amelyen idekarikázott, ott szerezte. Az örömeny kereskedők fogadójában lerajzolt egy jereváni kalmárt, akinek annyira megtetszett az arcképe, hogy egy Bécsből hozott Dürkopp kéreppárral fizetett neki. Irigyelte is tőle Bachman Zsiga, a biciklibajnok.

Mindezt, persze, csak másoktól tudom, mert személyes emlékeim

apámról valójában csak a háború utáni évekből valók. Én már csak a kinszenvedéseinek voltam a tanúja. Ezért maradt meg számomra örökre golyvás pávának. Mert hogy mindig ki volt kenve-fenve, azt említenem sem kell, adott magára, a hajára, a szakállára, az öltözékére, kifényezett cipő nélkül még a henteshez sem ment át. Szóval, olyan volt, mint a pávák. Még mintha betegségét is tőlük kapta volna. Kovács doktor mesélte, aki a háború alatt nemcsak az embereket gyógyította, hanem az állatokat és a madarakat is, hogy ezek a pávák vitaminhiánytól betegedtek meg. A háború alatt csak kukoricadarával és ocsúval etették őket. A kölest rekvirálták a katonaság számára, így hát a gyárban sem volt piros köles. És karotinhiányuk lett. Biztos voltam benne, hogy apámnak is A-vitamin hiánya van, de hát a pávákhoz hasonlóan a sárgarépat le nem nyelte volna. Csak azt nem tudtam, mitől lett akkor mégis egészen vörös a nyaka meg a torka, olyannyira, hogy ha néha, kedvetlenül, mégis nekiállt festeni, meggyőződésem szerint a bíboros színeket ki sem keverte a palettáján, hanem egyenesen a szájába nyúlt értük.

Aggodalommal töltött el Kovács doktor őszintén ki nem mondott véleménye is. Míg tartott a vizit, az arcáról semmit sem lehetett leolvasni, sőt bizalomkeltően mondogatta, hogy a betegsége nem komoly, s hogy a gégedaganat visszahúzódik, de amikor bement kezét mosni a fürdőszobába, a félig nyitva hagyott ajtón keresztül láttam, csóválja a fejét, s ahogy kijött, az arca gondterhelt volt. De mint színész vált kedélyállapotot egyik pillanatról a másikra, úgy változott a hangulata apám betegágyához lépve ismét, s szinte mosolyogva mondta, miszerint ez csak hurutos torokgyulladás.

– Nem torokgyík, doktor úr? – kérdezte anyám, nyilván attól tartva, hogy akkor azt én is elkaphatom.

– Nem diftéria, asszonyom, nyugodjon meg, az magasabb lázzal járna. Majd a tavasz rendbe hoz – fordult ismét apámhoz –, mire ő azt válaszolta:

– Csak Amerika, és semmi más.

Mert a frontról való hazatérése óta állandóan Amerikába készült. Már váltott is levelet egykori pesti rokonunkkal, Tóni bácsival, aki még tizenhatban kivándorolt, eladva hatalmas képgyűjteményét meg minden vagyonát, és egy bécsi cég prokurátora lett.

– Ugyan már, Amerika! Nem te mesélted, hogy azoknak az amerikaiaknak semmi ízlésük sincs? Hogy akarsz te ott festő lenni? – kérdezte a doktor.

– Ízlésük nincs, az igaz, de pénzük annál több. Képzeld, mennyit fizetnek reklámok és plakátok tervezéséért! Itt van, írja a Tóni! . . . – s mutatott az éjjeliszekrényen heverő levélre, . . . – még a filmgyárba is elvinne.

– De te festő vagy, nem iparművész vagy színész.

– Mondd, Jenő, kinek kell itt most a festészet? Vagy a művészet általában? Magad is látod, már egy hangversenyt sem rendezhetünk. Itt ezentúl csak kereskedelemből lehet majd jól megélni, az meg nem kenyérem. Még a pesti művészek is nyomorognak. Götz írt a minap, hogy éheznek. Mi küldtünk neki csomagot. Nem tudom, megkapja-e.

Az Amerikába való kiköltözésünket komolyan gondolta. Különben nem kezdett volna el angolul tanulni, s nekem sem nyomta volna mindig a kezembe az angol szótárt. S én, mint valami jó vadászkutya, azt is megéreztem, miért. Igaz, erről anyámnak egy szót sem mertem mondani. A valódi okot a kiköltözésre Kochán Alice szolgáltatta. Alice a műzsája volt, viszonyuk meg nyílt titok. Sokáig nem értettem, anyám miért tűri mindezt.

Apám Alice-zal is a selyemgyárban találkozott először. Kochánné jótékonyági akciót szervezett, akkor éppen az algimnáziumi könyvtár gyarapítására, s erre az alkalomra is, mint szinte minden rendezvényre, új ruhát varratott. Anyagért jött. A selyemgyár igazgatója, Berger mindjárt megmutatta az új mintákat, ő meg azon nyomban rendelt belőlük. Rőfszámra, ahogy ez már nála szokás volt. De érdekelte az új tervező is. Berger mutatta be neki.

– Képzeld, micsoda sikere volt a ruhámnak! Talán éppen annak köszönhető, hogy száznyolcvan forintot gyűjtöttünk össze – mesélte apámnak legközelebbi látogatásakor. – Maga egy pompás tervező! Ha így dolgozik, még sokra viheti.

– Örölnék, ha bármiben is a segítségére lehetnék – mondta apám.

– Mi mindent tud, fiatalember? – kérdezett vissza az úrnő.

– Festek, szobrászkodom, muzsikálok. . .

– Á, szóval muzsikál is? És milyen hangszeren játszik?

– Zongorázom, hegedülök, brácsázok. . .

– Nagyszerű! Akkor jelentekezzen Schuch Károly úrnál, ő a kaszinói zenekarunk vezetője. Mondja, én küldtem. Maga olyan kisportoltnak látszik, nem korcsolyázik véletlenül?

– De, természetesen, a Duna mellett nőttem föl, palánkai vagyok.

– Príma! Akkor segít nekem a korcsolyaegylet megalakításában.

Amikor e zárt körű rendezvény meghívóját fogalmazták, apámnak támadt egy ötlete.

– Tudja mit, úrnőm, írjuk rá a meghívóra: „Felkéretnek a t. hölgyek, hogy kék vagy rózsaszínű cretonból készült ruhában, minden dísz nélkül megjelenni szíveskedjenek.”

– De miért lenne erre szükség? – kérdezte kíváncsian Kochánné.

– Nézze, Berger úr részvényese a külai posztógyárnak, ahol a creton most nemigen megy. Selyemgyárunknak pedig én tervezem kendőit, szalagjait, a ruhadíszeket. Ezeknek kellene reklámot csinálnunk. Kisorsolhatnánk.

– Ön kiváló menedzser, ahogyan ezt Nyugaton mondanák. Nem bánom, de tartok tőle, hogy ebből botrány lesz.

Csak fölháborodás lett belőle. Még hogy előírni, ki hogyan öltözzön! S mit ne tegyen magára. Hallatlan! mondogatták egymásnak az asszonyok a vasárnapi nagymise után meg a teadélutánokon. Sőt még a helyi újság is cikkezett róla. Bachman Rézi például leficsúrozta apámat, amire ő a Nyílt Tér című fizetett rovatban válaszolni is akart, de Kochánné lebeszélte róla.

– Reklámot akart csinálni a gyárnak, hát csinált önmagának. Ez még kamatozni fog, jegyezze meg – mondta neki, amire apám, nehéz szívvel bár, de kénytelen volt letenni szándékáról.

Ahogy közeledett a rendezvény napja, mind több úrihölgy hajtatott át Kúlára cretonért, az itteni varrónők pedig alig győzték a záros határidőre rendelt munkát.

Bachmanné viszont egészen kiengesztelődött, sőt ugyancsak a Nyílt Térben bocsánatot is kért, miután a három jelölt közül éppen az urát választották meg a korcsolyaegylet elnökévé, s látta, hogy még azon az estén negyvenkét pártoló tag és huszonhét korcsolyázni vágyó úriú és -leány fizette be a tagsági díjat. De apám nyugtalan természete ezúttal is kifejezésre jutott, mert az sem volt számára elegendő, hogy túlságosan kicicomázta a nőket, s férfi sem akadt, akinek ne virított volna sportzakójából is fazonkendő. A tánc szünetében újabb javaslattal állt elő.

– A most megalakult korcsolyaegyletet általános vízisport-egyletté kellene átalakítanunk, mert akkor fiataljaink egész éven át részesülhetnek testedzésben, ami a szellem frissességének előfeltétele – mondta. Azon nyomban megbízták a tervezet kidolgozásával, és még a tél folyamán elfogadták a programját, amely szerint: „*Engedélyeztetik nyolc csónak vásárlása; májusban ünnepi nyitás, júniusban versennyel egybekötött kirándulás, tánccal; júliusban csoportonkénti kirándulás piknik-szerű uzsonnával; augusztusban úszóverseny, ezt követően pedig, Szent István*

napján, nagyszabású díszbemutató és multság tűzijátékkal. A férfiak 4, a nők 2 forint tagsági díjat fizetnek, a csónakoknak pedig patrónus kerestetik.”

Az egylet engedélyt kapott a kikötő helyére, a patrónusok jelentkezésének sorrendjében engedélyt a csónakok megrendelésére és egy szolgáló fölfogadására. Az apatini mesterek idejében el is készítették a nyolc különböző méretű csónakot, úgyhogy következhetett az avatóünnepség.

Ezen maga Vincei Lajos járásbíró is megjelent, az ügy támogatásának jeléül patronátust is vállalva egy csónak fölött. Mi sem természetesebb, hogy ez volt a legszebben feldíszítve virággirlandokkal és zászlókkal, és Bachman Zsiga üdvözlő szavait követően Vincei úr hatásvos tósztot tartott, amelyben benne foglaltatott az is, miért viseli majd az ő csónakja a Haladás nevet, koccintásul pedig oly tűzzel vágta poharát a csónakhoz, hogy egy visszapattanó szilánk megsebezte a homlokát, Kovács doktornak is adva egy kis munkát.

– Nem jó jel – mormogta a bíró, éppen amikor már Kochán Pál ügyvéd és földbirtokos adta a jelenlevők tudtára, hogy ők társascsónakjukat Titanicnak nevezték el. E templomi szertartásossággal történő keresztelón Kovács doktorék regattájuknak a Hippokratész, Vécsei mérnökék saját szandolinjuknak a Fiume nevet adták. Minden pohárcsen dúlás után éljenzés következett, a patrónust pedig a névtáblácska föl szögezése után a szolgáló segítette a csónakba.

Ezután az egész társaság rövid sétahajózáson vett részt, eleveztek a kisziliptól egészen a Šuvakov-szállásig, a későbbi cukorgyár magasságáig, a csatorna partján pedig mintegy nyolcszáz lépésnyi hosszúságban tömött sorokban álltak az eseményre kíváncsi és a csónakokba kívánczó nézők, akiknek viszont csak a gyönyörködés és az irigykedés, no meg az Erzsébet-liget sípító zenéjének élvezete adatott meg. A szemtanúk szerint ilyen díszes ünnepség errefelé eddig nem volt. A virágkoszorúkkal és sokszínű zászlókkal meg szalagokkal díszített csónakokat még a víz is olyan méltóságteljesen ringatta, mintha a csatorna azonnal meg akarta volna hálálni az őt ért kitüntetést. Hogyisne, amikor eddig csak olajos és kátrányos dereglyéket vehetett a vállára.

Apámék Kochán Pálék nagy csónakjában Wagner aljegyzőék és Bachmanék társaságában szálltak vízre. Bachman Rézi nem győzte dicsérni Horák kertész munkáját, aki margarétából és tearózsából fonta a girlandot, a hajó orrának díszje pedig egy vörös rózsabimbókból készült fekvő csokor volt. Ki sem állta, hogy meg ne kérdezze, mennyibe

került. Választ nem kapott, s így egy életre megtanulta, hogy ilyen társaságban az árakról érdeklődni illetlenség. Az árakat viszont jól tudta, mert éppen az ünnepség előtti pénteken hangosan olvasta föl az úrának a kertészek hirdetését, amelyben ez állt: „Divatos virágkötészet minden alkalomra, csakis friss virágból: menyasszonyi, örömlányi, nyoszolyaágyi, eljegyzési, báli, ünnepi, valamint hangversenyi és művészeti rendezvényekre való csokrok egyszerű szép kivitelben 4–8, igen finom, elegáns kivitelben 10–15 Ft. Viráglantok folyómétere 3–7 Ft. Virágkosarak, bőségszaruk, valamint virágkocsik kivitel és nagyságméret szerint fizetendők.” Miután a szeme átsiklott az utolsó mondaton, a hideg is végigfutott a hátán, így elhallgatta, hogy a virággal és szalaggal díszített gyászokcsik ára is benne foglaltatott. Most, csónakázás közben, mélységesen megbánva a naivul föltett kérdést, ismét elhessegette ezeket a gondolatokat, de miért is gondolt volna erre, amikor ünnep volt ez a javából, a parton szólt a zene, a lacikonyhák meg árasztották a finom illatokat. S boldog volt, hogy végre ilyen úri társaságban lehet. Úgy megnézték őket a parton állók, mint színházban a páholyban ülőket. Bezzeg odakíváncozott ő a Bachman Zsigát ünneplők közé is, amikor megérkezett világ körüli útjáról, de akkor még csak a kíváncsiszkodó nagylányok koszorújából integetett selyemkendőjével. Hogy az ünnepektől lába elé dobott kis virágcsokrot sem vette észre, ezt a házasságuk után nemegyszer vetette a szemére.

Hat óra lehetett, a nap is félig lemenőben, amikor a járásbíró megelégtelte a csónakázást. Mivel ő Wagnerre volt bízva, Kochánék is kiveztek, de az aljegyzővel csak a nők szálltak ki, a három férfi pedig újból bevezett. A csónak most kétszer olyan gyorsan siklott, mint az imént, harsogva vágta a vizet, hosszú fehér fodrokat hagyva maga mögött, mintha margarétagirlandot húzott volna magával. Kochán Pál pezsgőt vett elő a csónak orrából, a durranó dugó pedig úgy repült a magasba, hogy a feje fölött díszelgő viráglant szirmait és leveleit is magával röpítette.

Erre a durranásra, mintegy jeladásra, lett rosszul Alice. Előbb csak megszedült, de volt még ereje elkapni a ligeti fogadó korlátját, aztán térdre esett, szerencsétlenségére éppen a kezéből kihulló pohárra. Kovács doktor a vizes borogatás után azonnal a vérző lábat vette kezelésbe, de még le sem törölte a vért, amikor Alice gyomra is fölfordult, a pezsgő ott habzott a fapadlón.

– Nem megmondtam, hogy ez a kirándulás most nem magának való – korholta a doktor, amikor egy gyorsan kiürített belső teremben már

csak kettesben maradtak. – S így elszorítani magát, ilyen állapotban! – háborgott tovább a kezelőorvosa. Alice a hatodik hónapban volt.

A pincér, akit Kovács azonnal szalasztott Alice uráért, hiába kiabált kint a partról, hogy Kochán úr, Kochán úr, jöjjön, mert baj van. A férfiak halak módjára fickándoztak a vízen, s már a következő palacknál tartottak.

– Ne kajabáljon, majd kigyűnnek – mondta a szolga az ijedt képű pincérnek, de egy pár perc múlva, amikor azt látta, hogy a szórakozó urak beemelik az evezőket, és csak a pezsgővel törődnek, maga is ideges lett. Mert a csónak megindult a zsilip melletti malomárok felé.

– Vigyázzanak, emberek! – kiáltotta most már a szolga is, de a csónakázók füle mintha viasszal lett volna beöntve.

– Segítség! – kiáltották most már többen is, de ekkor már az erőteljes sodrás is megrántotta a csónakot. A csónak végében ülő apám és Bachman, megérezve a hirtelen jött veszélyt, a vízbe vetette magát, elrugaszkodásukkal azonban még taszítottak is egyet a vízi járgányon, amelyet megállítani már nem lehetett. A parton állók sikítását a pár pillanat múlva bekövetkező iszonyatos robaj túlszárnyalta. Kochán Pál fejserülése halálos volt. Kovács doktor úgy mesélte, a darabokra tört csónak hegyes orra adta a végzetes ütést.

Kochánné három hónap múlva megszülte gyermekét. Hogy sántán született, csak ő tehetett róla, de hogy féltestvérem-e, amiről sokan meg voltak győződve, sosem derült ki.

Anyám is azt gondolta, hogy ezek után megszűnik apámék viszonya. De nem szűnt meg. Sőt! Amint Alice felkelt a gyermekágyból, üzent apámért, várja őt Vélicitypusztán. Ekkor közölte vele, hogy végzetes szerencsétlenségnek tartja férje halálát, de rá számít a kaszinóbeli rendezvények, a segélyezési akciók és az egyházi ünnepek szervezésében. Gyermekeit dajkára bízva, szinte naponta megfordult ezután Ú.-ban, s tény, hogy nemcsak parfümjének illata maradt utána. Apámmal tárlatokat és műkedvelő előadásokat rendeztek, színészeket hívtak, koncerteket szerveztek. Ezekre a hangversenyekre még a fővárosi lapok is fölfigyeltek, a *Világ* írta ekkor a következőket: „Kochán Alice úrnő és Pichler József fiatal festőművész és divattervező hívó szavára, mintha varázsszóra teltek volna meg a kaszinó termei, díszes közönséggel. Az egész estnek volt valami megható hangulata. Talán a kisvárosokra jellemző igényesség ragadott meg bennünket igazán. Nyitányul Wallace Maritana Ouverture-jét játszotta dr. Kovács Jenőné ügyességgel, majd Mendelssohn–Heine Wasserfalottját énekelte a Walter-Frich kettős

szabatosan, érezhetően iskolázott hangon. Talán csak Suppének A szép Galatheáját megszólaltató részletek előadásában lehetett némi észrevételünk a trió összevágó éneke tekintetében, de ezt is feledtetni tudta Westermayer úrhölgy zongorajátéka, aki a Liszttől átfirt Preziosót játszott irigylésre méltó tisztasággal. A hangverseny után a négyest negyven pár táncolta.”

Ma sem csodálkozom azon, hogy apám belebetegedett abba, hogy a frontról hazatérve Alice-t nem találta otthon. Pontosan tudom, attól a pillanattól kezdve kezdett el gubbasztani, s lett golyvás pávává.

Tizenkilenc tele volt még, amikor egy este benyitottam a műtermébe. A lámpa egészen halvány fényt terjesztett rajzasztalára. Tulajdonképpen csak egy parányi kört vetített a papírra. Megálltam, a mély csendben csak a szénkréta sercegését és az óra ketyegését hallottam. A hamutálcáján elégett hasábok összeeső hamva. Ő pedig, mint egy görnyedt hátú öregember, akinek a világ minden terhe rákötözve a vállára. Ebben a gyér és különös megvilágításban úgy tűnt, mintha ősz fűrtök hullottak volna a vállára és földig ér a szakála. Milyen különös néha a fény játéka. Ahogy így elnéztem, mintha egész életében átok kísérte volna. Zenész fülével már hogyan hallotta volna meg, hogy bejöttem. De nem szólt, hanem dudorászni kezdett: Rossini Semirámis-nyitányának mélabús motívumait. Aztán intett a kezével, menjek közelebb. Félni kezdtem tőle, de közelebb mentem, s ahogy közelítettem, úgy sötétült a haja, s rövidült a szakála. Letette a szénkrétát, s megfogta a kezem. Pontosan azzal a mozdulattal szorított meg, mint a kocsin, amikor hazafelé hoztuk. És ezt mondta:

– Most elvontan kellene festeni, írni, beszélni. De lehet-e, fiam, alkotni, s közben nem érteni a világ dolgait? Ma nehezebb dolog lenni, mint csinálni. Így hát a könnyebb utat választom. Dolgozom.

Úgy beszélt, mint egy halálos ágyán végrendelkező fekvő beteg. Ma is meg vagyok győződve, ebben a pillanatban lettem felnőtt. Pontosabban amikor kipottyant szeméből egy hatalmas könnycsepp a papírra, Kochán Alice portréjára.